

УДК 378.141:811.112

DOI <https://doi.org/10.32840/1992-5786.2021.76-3.34>

М. В. Ябуров

аспірант кафедри теорії та практики початкової освіти
Донбаського державного педагогічного університету

О. В. Ябунова

кандидат педагогічних наук, доцент,
доцент кафедри теорії та практики початкової освіти
Донбаського державного педагогічного університету

ІНШОМОВНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ У СТРУКТУРІ ПРОФЕСІОНАЛІЗМУ ФАХІВЦЯ НЕМОВНОГО ПРОФІЛЮ

Наше дослідження присвячене різнобічному аналізу наукової проблеми оптимізації рівня іншомовної компетентності майбутнього фахівця немовного профілю професійної діяльності. Його актуальність зумовлена, зокрема, необхідністю осучаснення змісту й логіки підготовки фахівців в умовах вишу, які надалі були б конкурентоспроможними на глобальному ринку праці й мали змогу ефективно відстоювати економічні інтереси рідної держави й просувати вітчизняні соціальні й громадянські цінності в зручній і доступній для сучасного світу формі.

Дані проведеного нами опитування студентів економічного, управлінського й психологічного профілю професійної підготовки свідчать про те, що сучасне українське студентство в цілому чітко, глибоко й диференційовано усвідомлює значущість іншомовної компетентності в подальшому особистому й професійному функціонуванні. Домінівними мотивами засвоєння іноземної мови й культури виступають необхідність використання іноземної мови в таких сферах, як міжнародний туризм і подорожі, користування іншомовними електронними джерелами інформації з розважальним характером, користування соціальними мережами з іншомовним контентом, тимчасове працевлаштування за кордоном.

Установлено, що оптимальна структура іншомовної компетентності майбутніх фахівців немовних спеціальностей представлена єдністю функціонування компонентів лінгвістичної, соціальної, культурологічної, інтерактивної, апперцептивної та прагматичної природи. Можливою та слушною наразі виступає класифікація іншомовної компетентності фахівця немовної спеціальності на комунікативний, соціокультурний і професійний різновиди. Подальша розробка наукової проблематики іншомовної компетентності з уточненням особливостей її класифікації та функціоналу в структурі професіоналізму фахівця немовного профілю дозволить оптимізувати динаміку його професійного становлення та особистісно-професійної самореалізації.

Ключові слова: іншомовна компетентність, професіоналізм, комунікація, студент, спеціальність, структура, компонент.

Постановка проблеми. Сучасні процеси соціально-економічної інтеграції та глобалізації висувають принципово нові вимоги до рівня володіння іноземною мовою фахівцями з вищою освітою, особливо це стосується спеціальностей професійної підготовки, що активно включаються в процеси соціальної взаємодії та економічного співробітництва на міжетнічному, міжкультурному й міждержавному рівні. За такої умови виникає нагальна необхідність модернізації структури й змісту підготовки фахівців відповідного рівня, що були б конкурентоспроможними на глобальному ринку праці й мали змогу ефективно відстоювати економічні інтереси й просувати соціальні й громадянські цінності нашої держави в сучасному світі. Як наслідок, для ефективної підготовки майбутніх фахівців немовного профілю у вітчизняному виші вже зараз на перший план починає виходити питання формування та розвитку іншомовної компетентності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Зміст Загальноєвропейських рекомендацій із мовної освіти свідчить про те, що в загальному сенсі розвиток сучасної вітчизняної вищої освіти зумовлюють процеси, які пов'язані з формуванням професійної компетентності фахівця, невіддільною складовою частиною якої виступає іншомовна компетентність. Реалізацію такого важливого напрямку в межах вищого навчального закладу (незалежно від конкретної спеціальності й спеціалізації, обраної освітньої програми тощо) повинна забезпечувати іншомовна освіта як цілісний, системний і неперервний педагогічний процес, основною метою якого виступає професійна підготовка майбутніх фахівців змістом і методами іноземної мови [6, с. 4].

У рекомендаціях Британської ради "English for Specific Purposes (ESP). National Curriculum for Universities", що присвячені навчанню англійської

мови з метою подальшого професійного спілкування, йдеться про певні уніфіковані складники змісту для інтерактивного навчання англійської (з опором на які надалі має формуватися система відповідних знань, вмінь і навичок, а, інакше кажучи, іншомовних професійних компетенцій фахівців), а саме:

- 1) сфера спілкування, теми, ситуації;
- 2) мовний матеріал;
- 3) мовленнєвий матеріал;
- 4) країнознавчі, лінгвокраїнознавчі й мовні знання;
- 5) мовленнєві навички;
- 6) вміння писемного мовлення;
- 7) вміння пошуку й переробки інформації [20, с. 7–8].

Н.О. Микитенко, досліджуючи процес формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців, підкреслює, що метою іншомовної освіти у вищій школі є створення умов для формування полікультурної мовної особистості, в структурі якої засобами іноземної мови формується комплекс компетенцій, що уможливають її здатність до позитивної активної взаємодії з представниками полікультурного світу [11, с. 94].

На думку В.Ф. Тенішевої, більшість дослідників вбачає під професійною іншомовною комунікативною компетенцією студента в основному здатність здійснювати комунікативну мовленнєву поведінку відповідно до актуальних задач можливих, ймовірних ситуацій іншомовного спілкування. Унаслідок цього в ході навчального процесу поза увагою залишається (та не розв'язується надалі) важлива задача формування в студента вищого немовного навчального закладу структурної органічно інтегрованої іншомовної компоненти його професійної компетентності [19]. Л.Р. Овчаренко [14] виділяє такі змістово-цільові компоненти іншомовної комунікативної компетентності: мовний (лінгвістичний) компонент, соціолінгвістичний, соціокультурний, соціальний, рефлексивний, аутолінгводидактичний, прагматичний, дискурсивний.

Р.О. Гришкова дійшла висновку, що ефективне формування іншомовної компетентності студентів нефілологічних спеціальностей можливе за наявності базової системи знань (як складових частин іншомовної компетенції), що сприяють формуванню в студентів стійкого позитивного ставлення до іншомовної культури й вивчення іноземної мови, а це надалі поживає формування національної самосвідомості студента, його толерантності до інших людей, розуміння їхніх традицій, звичок, особливостей ведення бізнесу, національних цінностей тощо [4, с. 10].

О.П. Миколюк [12], досліджуючи стан вивчення проблеми будови й функцій іншомовної компетенції сучасного фахівця, дійшов висновку, що більшість науковців схиляються до думки, що за

своєю будовою структура іншомовної комунікативної компетенції складається з таких ключових субкомпетенцій (як її системних складових частин): мовна (лінгвістична) субкомпетенція, соціокультурна субкомпетенція, соціолінгвістична субкомпетенція, прагматична субкомпетенція, дискурсивна й стратегічна субкомпетенції тощо.

Мета статті. З огляду на тему й актуальність нашого дослідження можемо сформулювати його мету й завдання. Метою нашого дослідження є всебічний аналіз наукової проблеми іншомовної компетентності майбутнього фахівця немовного профілю в професійній діяльності (структура, диференціація, класифікація, специфікація тощо). Як наслідок, перед нами постають такі завдання дослідження:

- 1) визначення оптимальної структури іншомовної компетентності здобувачів вищої освіти – майбутніх фахівців немовних спеціальностей;
- 2) опис специфіки становлення іншомовної компетентності в структурі професійної компетентності представників різних напрямів професійної діяльності;
- 3) уточнення актуальної класифікації іншомовної компетентності майбутнього фахівця немовного профілю, що відповідає б сучасному стану педагогічної науки.

Виклад основного матеріалу. Аналізуючи зміст, особливості й місце поняття «іншомовна професійна компетентність», І.В. Ставицька схильна розглядати таку дефініцію як особистісно детерміновану спроможність фахівця розв'язувати певний клас професійних завдань, використовуючи водночас знання, отримані під час вивчення іноземної мови, або з використанням засобів, що були отримані в процесі опанування іноземною мовою; за такої умови іншомовна професійна компетентність фахівця характеризується сукупністю як загальних, так і спеціальних знань, умінь і навичок, психологічною готовністю студентів брати участь у комунікації з представниками інших лінгвоетнокультур [18].

У процесі дослідження іншомовної комунікативної компетентності фахівця соціальної роботи Ю.Ю. Солодовнікова стверджує, що її доцільно розглядати як комплексний ресурс особистісного розвитку, який забезпечує можливість ефективної взаємодії між учасниками соціальної взаємодії в галузі соціальної роботи, в процесі використання іноземної мови як засобу розв'язання професійних задач соціальної роботи. До структури іншомовної комунікативної компетентності входять лінгвістична, прагматична, соціокультурна, стратегічна й дискурсивна складові частини [17].

А.С. Андрієнко під іншомовною комунікативною компетентністю пропонує розуміти здатність майбутнього випускника вищого навчального закладу активно діяти в режимі вторинної мовної

особистості в професійно спрямованій ситуації взаємодії з іншомовними фахівцями, готовність до здійснення міжкультурної професійної взаємодії в полікультурному середовищі в умовах академічної мобільності та європейської інтеграції [1]. Е.В. Бібікова в процесі дослідження основ формування іншомовної комунікативної компетенції майбутніх екологів зазначає, що іншомовна комунікативна компетентність може формулюватися як здатність і готовність суб'єкта професійної діяльності до здійснення професійного спілкування іноземною мовою, вона постає як системне утворення в єдності мотиваційного, функціонального й рефлексивного компонентів [2].

Н.М. Ізорія підкреслює, що іншомовна компетентність являє собою інтегральну особистісно-професійну якість людини-фахівця з певним рівнем мовної освіти, що проявляється в готовності на певній основі й за певних умов до успішної, продуктивної та ефективної діяльності з використанням комунікативних та інформативних можливостей іноземної мови, та виступає основою для забезпечення можливості ефективної взаємодії з навколишнім середовищем з опором на відповідні мовні компетенції, розвинені на належному рівні [7].

У матеріалах досліджень Н.І. Мельник іншомовна компетенція трактується як результат засвоєння, усвідомлення певних мовних норм, що склалися історично в фонетиці, лексиці, граматиці, орфоєпії, семантиці, стилістиці мови й не є для суб'єкта рідними, й адекватне їх застосування в будь-якій людській діяльності в процесі використання мови. Авторка вважає, що іншомовна компетентність виступає інтегративним явищем, яке охоплює цілу низку спеціальних лінгвістичних здібностей (як вмотивованих здатностей), іншомовних знань, умінь, навичок, мовленнєвих стратегій і тактик мовної поведінки, установок для успішного здійснення мовленнєвої діяльності в конкретних умовах спілкування з носіями іноземної мови [10].

А.І. Петрова стверджує, що підґрунтям іншомовної компетентності фахівців є знання, вміння та навички як мовного, так і комунікативно-ціннісного характеру, а іншомовну компетентність майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності доцільно розглядати як систематизовану сукупність знань, умінь, навичок, практичного досвіду, що загалом уможливають успішне використання іноземної мови майбутнім менеджером у сфері зовнішньоекономічної діяльності як у професійній діяльності, так і з метою подальшої неперервної самоосвіти, професійного й особистісного саморозвитку й самовдосконалення тощо [15].

Д.І. Демченко пропонує розуміти професійну іншомовну компетентність юриста як спеціальну професійно значущу якість особистості представника юридичної професії, що має характер інтегративного системно-ціннісного психічного ново-

утворення, яка робить можливим декодування ним певної правової інформації, що подана іноземною мовою, у звичну й зручну для нього знакову систему; до того ж спонукає його творчо використовувати її в практичній юридичній діяльності й виступає невіддільною складовою частиною його здібності користуватися досвідом міжнародної юридичної діяльності в процесі розв'язання власних професійних задач [5].

Т.А. Костюкова й А.Л. Морозова доходять висновку, що структуру іншомовної комунікативної компетентності студентів немовного вишу утворюють такі компоненти, як професійні знання; лінгвістичні знання; іншомовні комунікативні вміння; професійно-особисті якості студента; досвід іноземного професійного спілкування; прийоми креативного розв'язання різноманітних практико-орієнтованих задач, що виникають у процесі навчання тощо [9, с. 11].

О.В. Герасименко підкреслює, що іншомовну компетентність радше розуміти як міру опанування системою знань, умінь і навичок, що зумовлюють успішність використання іноземної мови в процесі професійної діяльності й особистісної самоосвіти студента, його подальшого особистісного саморозвитку й самовдосконалення. Авторкою представлена трикомпонентна структура іншомовної компетентності студента, до складу якої входять лінгвістичний, комунікативний і соціальний компоненти [3].

Л.Є. Нагорнюк пропонує розуміти іншомовну професійну комунікативну компетентність як сукупність знань, умінь, навичок і здібностей, які повинні бути притаманні фахівцю для здійснення професійної діяльності іноземною мовою (мовами), а її розгалужена структура для майбутнього журналіста містить у собі чотири основні складові частини: мовна (лінгвістичної) компонента, соціокультурна компонента, стратегічна й професійна компоненти [13]. І.В. Секрет відзначає, що іншомовну професійну компетентність слід розуміти як особистісно-професійне утворення інтегративного типу, до структури якого входять компетенції лінгвістичного рівня, компетенції соціолінгвістичного рівня та компетенції прагматичного рівня [16].

О.Ю. Іскандарова вважає що формування іншомовної професійної комунікативної компетентності студентів медичного вишу варто розглядати як цілісний процес, який має дві різномістові складові частини: опанування іншомовними комунікативними знаннями й вміннями (освітня складова частина); формування інтеркультурних і професійних медичних відношень і поведінки (виховна складова частина) [8, с. 317].

Проведене нами опитування, що відбулося шляхом анонімного письмового анкетування серед студентів бакалаврського й магістерського

рівня вищої освіти спеціальностей «071 Облік та оподаткування», «073 Менеджмент» та «053 Психологія» на базі Державного вищого навчального закладу «Донбаський державний педагогічний університет», свідчить про те, що більшість (82% опитуваних) чітко, глибоко й диференційовано усвідомлюють значущість іншомовної компетентності в подальшому особистому й професійному функціонуванні. Проте більшість із них вбачають необхідність використання іноземної мови в таких сферах, як міжнародний туризм і подорожі (71%), користування іншомовними електронними джерелами інформації розважального характеру (68%), користування соціальними мережами з іншомовним контентом (54%), тимчасове працевлаштування за кордоном не за фахом (45%). Лише біля третини опитуваних (34%) наголошують на необхідності використання іноземної мови для подальшого професійного й кар'єрного зростання, а трохи менше чверті опитуваних (23%) вважають, що повноцінне опанування іноземною мовою сприятиме їх міжкультурній комунікації, особистісному зростанню, повноцінному працевлаштуванню в транснаціональних корпораціях із перспективою виїзду за кордон на постійне місце проживання.

Висновки і пропозиції. Підбиваючи підсумки проведеного дослідження, можемо зробити такі висновки:

1) оптимальна структура іншомовної компетентності здобувачів вищої освіти – майбутніх фахівців немовних спеціальностей представлена єдністю взаємопов'язаних і взаємозумовлених компонентів (лінгвістичного, соціального, культурологічного, інтерактивного, апперцептивного, прагматичного);

2) іншомовна компетентність виступає невіддільною складовою частиною професійної компетентності й запорукою подальшого професійного зростання для представників різних напрямів професійної діяльності (педагогічна, маркетингова, економічна й управлінська, юридична, екологічна);

3) можливою та доцільною на сучасному етапі розвитку педагогічної науки виступає класифікація іншомовної компетентності фахівця немовної спеціальності на комунікативний, соціокультурний і професійний різновиди;

4) розробка таких аспектів наукової проблеми структурування, класифікації та функціоналу іншомовної компетентності фахівця немовного профілю дозволяє точніше, глибше й конкретніше зрозуміти сутність, специфіку й динаміку його професійного становлення та подальшої особистісно-професійної реалізації.

Перспективною для подальших розробок вбачаємо роботу з питань оптимізації та інтенсифікації процесів становлення іншомовної компетентно-

сті в процесі професійної підготовки майбутнього фахівця немовного профілю.

Список використаної літератури:

1. Андриенко А.С. Развитие иноязычной профессиональной коммуникативной компетентности студентов технического вуза : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Ростов-на-Дону, 2007. 26 с.
2. Бибикина Э.В. Формирование основ иноязычной коммуникативной компетентности у будущих экологов : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Майкоп, 2006. 29 с.
3. Герасименко О.В. Иноязычная компетентность как фактор развития коммуникативной культуры студентов : дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.01. Оренбург, 2001. 155 с.
4. Гришкова Р.О. Формування іншомовної соціокультурної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей : монографія. Миколаїв : Вид-во МДГУ ім. Петра Могили, 2007. 424 с.
5. Демченко Д.І. Формування професійної іншомовної компетентності майбутніх юристів у фаховій підготовці : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Харків, 2010. 21 с.
6. Загальноєвропейські Рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / Наук. ред. проф. С.Ю. Ніколаєва. Київ : Ленвіт, 2003. 273 с.
7. Изория Н.М. Формирования иноязычной компетентности будущих специалистов сферы туризма в вузах культуры и искусств : автореф. дисс. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Москва, 2008. 24 с.
8. Искандарова О.Ю. Теория и практика формирования иноязычной профессиональной коммуникативной компетентности специалиста : дисс. ... д-ра пед. наук : 13.00.08. Оренбург, 2000. 376 с.
9. Костюкова Т.А., Морозова А.Л. Развитие иноязычной коммуникативной компетентности студентов неязыковых вузов : монография. Томск : Изд-во Томского политехнического университета, 2011. 119 с.
10. Мельник Н.І. Іншомовна компетентність як пріоритетний напрям у змісті професійної підготовки педагогів у країнах Європи. *Іншомовна освіта педагога: виклики, проблеми, перспективи* : Матеріали Міжнародної науково-практичної конференції. Київ, 2015. С. 201–207.
11. Микитенко Н.О. Технологія формування іншомовної комунікативної компетентності майбутніх фахівців природничого профілю : монографія / за наук. ред. Г.В. Терещука. Тернопіль : ТНПУ, 2011. 411 с.
12. Миколюк О.П. Структура іншомовної комунікативної компетентності сучасного фахівця. *Освітній процес: погляд зсередини* : збірник

- наукових праць VI Міжнародної науково-практичної конференції / під заг. ред. Ю.О. Шепеля. Дніпропетровськ : Вид-во Біла К.О., 2013. 72 с.
13. Нагорнюк Л.Є. Формування іншомовної професійної комунікативної компетентності майбутніх журналістів у процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Тернопіль, 2009. 20 с.
14. Овчаренко Л.Р. Формування іншомовної комунікативної компетентності студентів немовних спеціальностей. *Професійна освіта: проблеми і перспективи*. 2016. Вип. 11. С. 104–110.
15. Петрова А.І. Формування іншомовної компетентності майбутніх менеджерів зовнішньоекономічної діяльності в процесі фахової підготовки : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04. Вінниця, 2009. 260 с.
16. Секрет І.В. Іншомовна професійна компетентність: проблема визначення. *Збірник наукових праць Бердянського державного педагогічного університету (Педагогічні науки)*. Бердянськ : БДПУ, 2010. № 2. 312 с.
17. Солодовникова Ю.Ю. Формирование иноязычной коммуникативной компетентности как условие совершенствования профессиональной подготовки специалиста социальной работы : автореф. дис. ... канд. пед. наук : 13.00.08. Курск, 2009. 28 с.
18. Ставицька І.В. Іншомовна компетентність: місце дефініції у термінологічному полі сучасних наукових суджень. *Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології*. 2013. № 4. С. 280–286.
19. Тенищева В.Ф. Интегративно-контекстная модель формирования профессиональной компетенции : автореф. дис. ... д-ра пед. наук : 13.00.01. Москва, 2008. 44 с.
20. English for Specific Purposes (ESP). National Curriculum for Universities. Kyiv: British Council, Ukraine, 2005. 107 p.

laburov M., laburova O. Foreign language competence in the structure of professionalism of a non-language profile

Our research is devoted to a comprehensive analysis of the scientific problem of optimizing the level of foreign language competence of the future specialist of the non-language profile of professional activity. Its relevance is due in particular to the need to modernize the content and logic of training specialists in higher education, which would be further competitive in the global labor market and could effectively defend the economic interests of the native state and promote domestic social and civic values in a convenient and accessible form.

The data of our survey of students of economic, managerial and psychological profile of professional training show that modern Ukrainian students in general clearly, deeply and differentiatedly understand the importance of foreign language competence in further personal and professional functioning. The dominant motives for learning a foreign language and culture are the need to use a foreign language in such areas as international tourism and travel, use of foreign electronic sources of information with entertainment, use of social networks with foreign content, temporary employment abroad.

It is established that the optimal structure of foreign language competence of future specialists of non-language specialties is represented by the unity of functioning of the components of linguistic, social, culturological, and interactive, apperceptive and pragmatic nature. It is now possible and appropriate to classify the foreign language competence of a non-language specialist into communicative, socio-cultural and professional varieties. Further development of scientific issues of foreign language competence, specifying the features of its classification and functionality in the structure of professionalism of a non-language specialist will optimize the dynamics of his professional development and personal and professional self-realization.

Key words: foreign language competence, professionalism, communication, student, specialty, structure, component.